

- سرشناسه: هاتف امفهانى، احمد، - ۱۱۹۸ ق.
- عنوان قراردادى: ديوان
- عنوان و نام پديدآور: ديوان هاتف امفهانى / به تصحيح افشين عاطفى.
- مشخصات نشر: كاشان: همگام با هستى، ۱۳۹۴.
- مشخصات ظاهرى: ۲۰۰ ص.
- شابك: ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۳۱-۳۳۰۶
- وضعيت فهرست‌نويسى: فيبا
- موضوع: شعر فارسى -- قرن ۱۲ ق.
- شناسه افزوده: عاطفى، افشين، ۱۳۵۴ -، مصحح
- رده‌بندى گنگره: ۱۳۹۱ / ۶۸۳۷ PIR
- رده‌بندى ديويى: ۸ / ۵ فا
- شماره كتابشناسى ملى: ۳۰۴۶۵۸۳

دیوان هاتف اصفهانی

www.ketaboo.ir

ب تصحیح

افشین عاطفی

تقدیم بہ استاد حسن عاطفی کہ در این اثر از راهنمایی ہمیش بهره جتہ ام.

انتشارات همگام با هستی

کاشان - خیابان شهید رجایی - پاساژ امیرکبیر - تلفن: ۵۵۴۴۲۵۲۶ - ۰۳۱

- دیوان هاتف اصفهانی
- تصحیح: افشین عاطفی
- آماده سازی: کتابخانه کاشان شناسی (قریبا محیی نسب)
- نمونه خوانی: زهره سادات خورشیدی فرد
- ناشر: همگام با هستی
- چاپ اول / ۱۳۹۴ / ۵۰۰ نسخه
- چاپ: نهضت
- صحافی: حمید
- شابک: ۶ - ۳۳ - ۵۵۳۱ - ۶۰۰ - ۹۷۸
- قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان
- حق چاپ محفوظ است.
- تلفن پخش: ۰۹۱۳۳۶۱۶۱۶۹ - کتابفروشی عاطفی

فهرست

۹.....	مقدمه
۱۳.....	هاتف از دیدگاه تذکره‌نویسان
۱۹.....	خانواده هاتف
۱۹.....	سحاب (پسر هاتف)
۲۰.....	رشحه (دختر هاتف)
۲۲.....	اکبر نطنزی (داماد هاتف)
۲۵.....	گشته نطنزی (نوه هاتف)
۲۸.....	معاصران هاتف
۲۹.....	شاعران هاتف تخلص
۳۰.....	معرفی نسخه‌ها
۳۷.....	ترجیع بند
۳۹.....	در وحدانیت باری تعالی
۴۵.....	قصاید
۴۷.....	در منقبت شاه مردان علی بن ابی طالب علیهما السلام
۵۳.....	در تهنیت و ماده تاریخ عروسی محمدحسین خان
۵۵.....	به آذر بیگدلی هنگامی که آذر در سفر بوده
۵۹.....	در وصف زلزله‌ای که در زمان اقامت وی در کاشان اتفاق افتاد
۶۶.....	در وصف گلشن و مدح هدایت‌الله خان حکمران گیلان
۷۱.....	در مدح صباحی بیگدلی و وصف حال خود
۷۵.....	در وصف شهر قم و منقبت حضرت معصومه علیها السلام
۸۱.....	غزلیات
۱۲۷.....	قطعات
۱۲۹.....	در مناعت طبع

۱۳۰.....	مطایبه.....
۱۳۱.....	مطایبه.....
۱۳۳.....	خطاب به صباحی بیدگلی.....
۱۳۵.....	ماده تاریخ ها.....
۱۳۷.....	تاریخ فوت محمدعلی.....
۱۳۷.....	تاریخ ازدواج آقا صادق.....
۱۳۸.....	تاریخ بنای حوض در اصفهان به دستور حاج آقا محمد (حاکم اصفهان).....
۱۳۹.....	تاریخ رحلت حوری جهان.....
۱۳۹.....	تاریخ وفات فاطمه.....
۱۴۰.....	تاریخ فوت بدرالنساء.....
۱۴۰.....	تاریخ فوت خان احمدیگ.....
۱۴۰.....	تاریخ کشته شدن خان احمد.....
۱۴۰.....	تاریخ تعمیر بنا.....
۱۴۱.....	تاریخ ولادت محمدعلی فرزند آقا عزیز.....
۱۴۱.....	تاریخ رحلت مشتاق اصفهانی.....
۱۴۳.....	تاریخ وفات آقا علی اکبر.....
۱۴۳.....	تاریخ ازدواج میرزا صادق.....
۱۴۴.....	تاریخ رحلت کلبعلی.....
۱۴۴.....	تاریخ ولادت محمد رضا فرزند میرزا صادق.....
۱۴۵.....	تاریخ فوت فاطمه.....
۱۴۶.....	تاریخ فوت محمدعلی.....
۱۴۷.....	تاریخ وفات میرزا مهدی.....
۱۴۷.....	تاریخ فوت هدیه.....
۱۴۸.....	تاریخ وفات سیدعلی.....
۱۴۸.....	تاریخ تولد محمد کاظم.....
۱۴۸.....	تاریخ بنای کاروان سرا در اصفهان به دستور حاج آقا محمد (حاکم اصفهان).....
۱۵۰.....	تاریخ رحلت حاجی نبی.....

۱۵۰.....	تاریخ فوت شهباز خان.....
۱۵۱.....	تاریخ فوت شهباز خان.....
۱۵۲.....	تاریخ تأسیس باغ دلگشا در اصفهان به دستور حاج آقامحمد.....
۱۵۳.....	تاریخ فوت میرمؤمن.....
۱۵۳.....	تاریخ شهادت محمدخان.....
۱۵۵.....	تاریخ فوت خان.....
۱۵۵.....	تاریخ فوت میرزا شریف احمد.....
۱۵۶.....	تاریخ ازدواج.....
۱۵۶.....	تاریخ فوت حاج ابراهیم.....
۱۵۷.....	تاریخ مرگت گلدسته قم.....
۱۵۸.....	تاریخ فوت یوسف میرزا.....
۱۵۹.....	تاریخ رحلت حاج ملا محمدحسن.....
۱۶۰.....	تاریخ فوت حاج محمدصادق.....
۱۶۱.....	تاریخ رحلت میر محمدصادق.....
۱۶۲.....	تاریخ فوت زینب.....
۱۶۲.....	تاریخ فوت میر عبدالله.....
۱۶۳.....	تاریخ بنای خانه‌ای در کاشان به حکم عبدالرزاق خان (حاکم کاشان).....
۱۶۴.....	تاریخ وفات آذر بیگدلی.....
۱۶۵.....	تاریخ تعمیر مسجد جامع کاشان به وسیله عبدالرزاق خان (حاکم کاشان).....
۱۶۶.....	تاریخ تأسیس باغ در قمصر به دستور عبدالباقی.....
۱۶۷.....	تاریخ بنای خانه عبدالرزاق خان (حاکم کاشان) در کاشان.....
۱۶۹.....	رباعیات.....
۱۷۷.....	ابیات پراکنده.....
۱۸۱.....	اشعار عربی.....

مقدمه

سید احمد هاتف اصفهانی از سادات حسینی است که در دهه‌های اوّل قرن دوازدهم که اواخر عصر صفوی بود در اصفهان چشم به جهان گشود. وی از شعرای بزرگ دوره بازگشت ادبی است که از شاگردان مشتاق اصفهانی بود و با آذر بیگدلی، صباحی بیدگلی^۱ و صهبای قمی، دوستی نزدیک داشت.

هاتف به شغل طبابت اشتغال داشت هر چند از این کار دلگیر بود که گفته است:

یکی از دردهای من این است که سپهرم ز واژگون‌کاری
داده شغل طبابت و زین کار چاکران مراست بیسزاری

هاتف مدتی در کاشان سکونت داشت، سرانجام به سال ۱۱۹۸ ه.ق در قم درگذشت و در آنجا به خاک سپرده شد.

صبحای بیدگلی در تاریخ فوت هاتف چنین گفته است:

سخن‌دان جهان افروز سید احمد هاتف که در نظم او آویزه گوش جهان بادا
شب آمد روز عمرش را ز دور آسمان ناگه چو شب پیوسته یا رب تیره روی آسمان بادا
به چشم همّت او پست آمد عالم خاکی به قصر جنتش هر جا که عالی‌تر مکان بادا
چو تقصد از تف خورشید در روز جزا تن‌ها به فرقتش از لولای عفو ایزد سایه‌بان بادا
ز خارستان عالم رفت اگر دامن‌فشان بیرون به روی سبزه و گل در جنان دامن‌کشان بادا
همای روح او گر زود در قید اجل آمد به شاخ سدره و طوبیش دائم آشیان بادا
اگر از صدر محفل کرد در کنج لحد مأوا بر او کنج لحد یا رب فضای گلستان بادا
به رنگین جبهه بر درگاه غلمانش برد سجده ز مشکین زلف، حورش خاک‌روب آستان بادا

۱. صباحی بیدگلی «در پاسخ سید احمد هاتف اصفهانی» گوید:

دوشینه که دل نخفت تا روز از فرقت جان‌گرای هاتف
گریان من و شمع کنج خلوت آن بر من و من برای هاتف
تا هاتف غیب داد بنادم از طبع غزل‌سرای هاتف ...

به آیین دعا گفتا «صبحی» بهر تاریخش

که یزیا رب منزل هاتف بگلزار جنان بادا^۱

۱۱۹۸ ه.ق

دیوانی که در پیش رو دارید شامل:

۱- ترجیع بند

معروفترین شعر هاتف است و به قول شادروان وحید دستگردی بعد از ترجیع بند سعدی و جمال الدین عبدالرزاق اصفهانی بر تمام ترجیع های سلف و خلف رجحان دارد.

درباره این ترجیع بند سخن بسیار گفته شده از جمله دکتر غلامحسین یوسفی (۱۳۶۹-۱۳۰۶ ه.ش) در کتاب چشمه روشن و تنی چند از شاعران مانند: تقی رزاقی (۱۳۶۹-۱۲۹۶ ه.ش)، حسین لاهوتی «صفا» کاشانی (۱۳۷۸-۱۳۰۶ ه.ش)، این ترجیع را تضمین کرده اند و استاد عبدالحمید بدیع الزمّانی کردستانی (۱۳۵۶-۱۲۸۳ ه.ش) آن را به شعر عربی برگردانده است.

همچنین این ترجیع بند را «مستشرق معروف فرانسوی نیکلا قنسول فرانسه در ازمیر به سال ۱۸۹۷ به فرانسه ترجمه کرده است.»^۲

رضاقلی خان هدایت (۱۲۸۸-۱۲۱۵ ه.ق) در پرتوستان می نویسد:

«در آن ایام آقا سید احمد^۳ متخلص به «هاتف» اصفهانی ترجیعی منظوم کرده بود که شمه ای از رایحه توحید به مشام اهل ذوق می رسید و آن مشهور است و یگانه بند آن ترجیع که تکرار می یابد، این است:

که یکی هست و هیچ نیست جز او وحسبده لا اله الا هو

آن جناب (= حاج میرزا ابوالقاسم شیرازی) چون در شیراز این ابیات استماع کرد با کفش چرمی پیاده از شیراز به اصفهان رفت و به صحبت سید هاتف رسید و این مقالت از روی

۱. دیوان حاجی سلیمان صباحی بیدگلی، صص ۲۰۶-۲۰۷

۲. به نقل از مقدمه استاد عباس اقبال آشتیانی بر دیوان هاتف

۳. متن: محمد

حالت ندید. خود فرمود که این ابیات را او گفته بود ولی او نگفته بود. ...»^۱

۲- قصاید

در این بخش هفت قصیده آمده که قصیده نخست در منقبت حضرت علی علیه السلام است. دیگر قصاید این بخش: در تهنیت و ماده تاریخ عروسی، به آذر بیگدلی هنگامی که آذر در سفر بوده، در وصف زلزله کاشان به سال ۱۱۹۲ ه.ق که در آن زمان شاعر در کاشان اقامت داشته، در وصف گلشن و مدح هدایت الله خان حکمران گیلان، در مدح صباحی بیدگلی و وصف حال خود، در وصف شهر قم و منقبت حضرت معصومه علیها السلام که به سال ۱۱۹۷ ه.ق سروده است.

۳- غزلیات

هاتف در غزل از سعدی پیروی کرده و دیوانش شامل ۷۶ غزل است. بعضی از غزلیات هاتف به فرانسه و انگلیسی ترجمه شده است.

۴- قطعات

۱۱ قطعه

در آغاز این بخش قطعه معروف هاتف در مناعت طبع آمده:

خار بدرودن به مؤگان، خار به شکستن به دست سنگ خاییدن به دندان، کوه ببریدن به چنگ

۵- ماده تاریخ‌ها

هاتف همچون شاعران هم‌روزگار خود به ساختن ماده تاریخ علاقه داشت و در این عمل استاد بود. در این دیوان ۴۴ ماده تاریخ در تولّد، ازدواج، وفات، ساخت بنا و ... آمده که اکثر این تواریخ مربوط به اصفهان، کاشان و قم است.

از تواریخ مهمی که در این فصل آمده می‌توان به تاریخ رحلت مشتاق اصفهانی، تاریخ بنای کاروان‌سرا در اصفهان، تاریخ تأسیس باغ دلگشا در اصفهان، تاریخ مرمت گلدسته

۱. میراث بهارستان، دفتر چهارم، ص ۱۰۷۷

قم، تاریخ رحلت حاج ملا محمدحسن (پدر حاج محمد ابراهیم کلباسی)، تاریخ وفات آذر بیگدلی، تاریخ تعمیر مسجد جامع کاشان به وسیله عبدالرزاق خان حاکم کاشان، تاریخ بنای خانه عبدالرزاق خان در کاشان و ...

۶- رباعیات

۳۷ رباعی در این بخش آمده است.

۷- ابیات پراکنده

۲۵ بیت

۸- اشعار عربی

در دیوان چاپ وحید دستگردی سه قصیده عربی از هاتف آمده است:

تجافی طیبی نائلاً عن دوائها اخلائی خلّونی ایبت و دائیا

۱۹ بیت - نسخه ع ۴۵ بیت

سلمی علی رحلها و الرحل محمول و الרכب مرتحل و القلب مبتول

۳۰ بیت - نسخه ع ۴۳ بیت

فی مدیح الرسول ﷺ

نادمت اهل الحمی يوماً بذی سلم فارقتهم و نیدی بعدهم ندم

۴۸ بیت - نسخه ع ۸۰ بیت

مجموع اشعار عربی که در نسخه ع آمده ۲۴۵ بیت است.

درباره اشعار عربی و بعضی از غزلیات هاتف، هارون شفیقی عنبرانی مقاله‌ای تحت عنوان «هاتف اصفهانی و وهبی سنبلزاده» (نامواره دکتر محمود افشار، جلد هشتم، صفحه ۴۷۱۷ تا ۴۷۷۲) نگاشته است. وی در این مقاله به چند غزل هاتف که وهبی (معاصر با هاتف) به نام خود آورده اشاره کرده و آنها را از هاتف دانسته ولی این نویسنده قصاید عربی چاپ شده هاتف را از وهبی می‌داند.